

NOTE CU PRIVIRE LA REDUCȚIA JUDICATIVĂ DIN JUDECATĂ ȘI TIMP

REMUS BREAZU

Într-o lucrare de referință cu privire mai ales la filosofia românească, intitulată de Ștefan Afloroaei, cu o formulă kantiană, *Cum este posibilă filosofia în estul Europei?*, apare ideea că posibilitatea acesteia rezidă mai ales într-o slăbire a principiilor logice tradiționale, în încercarea de a oferi alternative stilului de filosofare „clasic” occidental. Viorel Cernica, cunosător al filosofiei românești¹⁶, conștient așadar de efectivitatea acesteia, pe care o punctează de fiecare dată când este cazul, confirmă această „tendință” în lucrarea *Judecată și timp. Fenomenologia judicativului*, în care încearcă să deschidă „o altă cale a gândirii”¹⁷. Această confirmare este însă mult mai mult de atât, căci demersul este unul care dă seama chiar de condițiile de posibilitate ale ideii de normativitate pe care le implică logica și care, consideră autorul, își află originea în structura judecății, chipul pe care l-a luat formalizarea *logos*-ului. *Judecată și timp* se oferă pe sine, în primul rând, ca un demers pregătitor pentru niște cercetări care, de trei ani de la apariția acesteia, sunt deja în plină desfășurare și care vizează domeniul non-judicativ, ceea ce se dă dincolo de *logos*-ului formal. Însă acest demers premergător unei filosofii a non-judicativului (mai exact pre-judicative) este el însuși un tur de forță deopotrivă istoric și sistematic, dacă ar fi să folosim o distincție deja tradițională, prin ceea ce înseamnă judecata. Judecata, entitate esențială discursului, este tematizată pe căi propriu-zis fenomenologice, arătându-i-se condițiile de posibilitate, dar și efectivitatea acesteia în orizonturile gândirii, rostirii („teoreticului”) și făpturii („practicului”). Putem spune astfel că lucrul pe care se focalizează demersul este judecata, în înțelesul ei logic, ca „S este P”. Această tematizare trimite însă la probleme de ordin fundamental, care depășesc domeniul strict logic. Nu va trebui să ne mire așadar dezbateri cu privire la concepte precum timp, spațiu, ființă, conștiință, alteritate etc. În prima parte a lucrării este oferită astfel o „descriere naturală” a structurii formale a acesteia și a felului în care structura judicativă se multiplică treptat, până la distincția dintre analitică și dialectică, forme care guvernează discursul filosofic. Această distincție

¹⁶ De curând, au apărut două volume care însumează peste 800 de pagini și care adună toate articolele despre filosofie românească publicate de Viorel Cernica până în anul 2014: Viorel Cernica, *Lucrări de istoria filosofiei românești*, vol. 1, 2, București, Editura Universității din București, 2015.

¹⁷ Viorel Cernica, *Judecată și timp. Fenomenologia judicativului*, Iași, Editura Institutul European, 2013.

este cercetată în cadrul a trei momente semnificative din istoria filosofiei, cele reprezentate de instituirea logicii tradiționale în *Organon*-ul lui Aristotel, de logica transcendentă din *Critica rațiunii pure* și de analitica existențială din *Ființă și timp*. Această primă parte oferă așadar o dare de seamă cu privire la ceea ce înseamnă judecata și la prefacerile acesteia de-a lungul istoriei. Ea pregătește secțiunea a doua, în care este operată o reducere fenomenologică asupra judecății, unde sunt arătate condițiile de posibilitate ale acesteia. O reducere fenomenologică este cu atât mai veritabilă cu cât este ghidată de lucrul avut în vedere. Ceea ce voi face în această scurtă dare de seamă va fi să punctez, într-un chip doar schematic, câteva dintre nodurile acesteia. Demersul de față este desigur parțial și din alt motiv. Orice reducere fenomenologică trebuie (re)asumată pe cont propriu, (re)efectuată pas cu pas, căci altfel ea cade din dinamica vieții în simplă teză, fiind așadar pervertită și pierdută din viața care o caracterizează.

Rezumând, reducerea judecății este pregătită prin arătarea posibilității de a opera o reîntoarcere la originarul ei, timpul (paragraful 4.1), este degajat un prim nivel structural, care se prezintă vederii ca aspecte (înfățișări) formal și alethic (paragrafele 4.2 și 4.3), ce sunt aprofundate prin arătarea lucrării timpului (paragrafele 4.4 și 4.5). Deși oarecum finalizată, reducerea continuă prin investigarea preeminenței ființării conștiente (e.g. omul) și a felului în care aceasta se constituie (paragrafele 4.6 și 4.7), sensuri deschise de primele paragrafe, care sunt acum aprofundate și explicitate. Este analizată ceea ce autorul numește „reformatizarea *logos*-ului” în logica simbolică (paragraful 4.8), pentru ca apoi să fie oferită o dare de seamă a operației originare a timpului, anume „în-ființarea”, unde sunt explicitate caracterizarea timpului drept ființare, ființarea conștientă din unghiul de vedere al originii ei, al structurii ei și al caracterului ei funcțional, nu și ființial (paragraful 4.9). Paragraful 4.10 rezumă rezultatele obținute în toți acești pași și pregătește astfel paragraful 4.11, unde este tematizată fenomenologic trecerea de la judecată la judicativ, ca dictatură pe calea părtinirii, ordonării și autorizării. În sfârșit, în paragraful 4.12 este indicată calea prin care non-judicativul ar putea fi „accesat”. Tot acest demers se desfășoară, după o celebră indicație metaforică a lui Husserl, preluată de unii filosofi contemporani, „în zig-zag”, înaintarea făcându-se prin preluarea și re-prelucrarea rezultatelor obținute, fiind cercetate constant din alte și alte laturi.

Pornind de la prima tematizare explicită a judecății, cea făcută de Aristotel în *Despre interpretare*, ca *lógos apophantikós*, Viorel Cernica reține detaliul că *rhēma* semnifică în plus și timpul. De aceea, autorul vorbește despre patru elemente ce formează împreună judecata: subiectul, predicatul, „este” și timpul. Reducerea judecății înseamnă deopotrivă reîntoarcerea la ceea ce o face pe aceasta cu puțință, cât și

suspendarea unității factuale a acesteia. Este operată așadar o veritabilă analitică (analiză, așadar desfacere a unei unități, ținând cont însă constant de unitatea ce funcționează întotdeauna ca un întreg), ce se lasă făcută pe calea unei suspendări alternative a celorlalte elemente care nu sunt focalizate. Cele patru elemente ale judecății pot fi grupate potrivit funcției acestora: pe de o parte, putem vorbi de funcția formală, propriu-zis logică, cea de subiecție și cea de predicatie, iar pe de altă parte, putem vorbi despre funcția adevărtoare (*alētheúein*) a judecății, dată de „este” și de timpul pe care îl semnifică în plus „este”. De aici cele două aspecte: cel formal și cel alethic. Fiecare aspect, cu cele două părți ale sale, va fi redus la timp. Totuși, este timpul ca element al judecății același cu timpul ca origine a judecății? Da și nu. Nu, pentru că timpul originar, originar fiind (*archē*), în-ființând, nu poate fi la același nivel cu ceea ce originează, însă da, pentru că timpul originar nu ar fi nimic fără acel ceva pe care-l înființează (în cazul de față timpul ca element al judecății). Ideea că timpul reprezintă originea judecății traversează întreaga lucrare, însă propriu-zis nu este oferită o rațiune pentru care judecata începe a fi interpretată din acest unghi de vedere. Cred că aici avem de-a face cu situația hermeneutică a autorului, pre-judecata pe care o activează, pornind de la conștiința unei tradiții filosofice care privilegiază timpul. Bineînțeles, reducția însăși oferă nenumărate temeuri pentru care timpul reprezintă originea judecății. Însă timpul oricum, potrivit lui Viorel Cernica, nu trebuie înțeles decât ca origine a *logos*-ului formalizat. Dificultăți ca aceea semnalată mai sus întâlnim la tot pasul de-a lungul reducției, căci multe concepte sunt introduse pentru ca abia mult mai târziu să fie explicitate. De aceea, poate tocmai venind dinspre final către început, ar putea fi făcută mai multă lumină în această secțiune; ceea ce nu arată decât ritmul viu al demersului, care cere spectatorului (cititorului) să ia parte activ la înlănțuiri.

Lucrarea timpului (numită „timporizare”, pe care cred că ar trebui să-l luăm în sinonimie cu mai des folositul „temporalizare”) se face prin cele trei dimensiuni ale sale: în primul rând, el prezentuiește (termen preluat de la Dimitrie Cantemir), adică aduce în prezent, în efectivitate, pune de față; „a fi ceva înseamnă timp”, ceea ce înseamnă că timpul, prin acțiunea de a timporiza, în-ființează, constituie; în al doilea rând, prin el este chemat trecutul, operație relevantă mai ales pentru aspectul formal al judecății (împreună cu prezentuirea, prin care este constituit sensul de poziție logică, atemporalizând subiectul și trecându-l în condiția de substrat și intensificând predicatul și trecându-l în condiția de general); în ultimul rând, timpul operează și ca survenire a viitorului, preeminentă în constituirea aspectului alethic al judecății (împreună cu prezentuirea și pe fondul chemării trecutului, prin care este constituit sensul de transcendent imanent al *logos*-ului). Această structură triadică a timpului și dublicitatea pe care o presupune, așa cum am văzut într-un

exemplu mai sus, ține de fapt de ființarea conștientă (într-un anume sens, ființarea conștientă este chiar timpul, deși acesta din urmă o constituie), numele pe care Viorel Cernica îl dă acelei ființări privilegiate, care, cel puțin până acum, a luat chipul omului. Ființarea conștientă nu este înțeleasă de la ideea vreunei facultăți, ci de la două elemente care o fac ceea ce este: reflexivitatea și deschiderea către Celălalt, unde Celălalt, în primă instanță, nu este o altă ființare conștientă, ci aceeași ființare conștientă, dar aflată în propria moarte (abia pornind de aici se poate constitui ceva precum inter-subiectivitatea). Prezentuind, timpul constituie substratul acestei ființări, iar prin chemarea trecutului, el face ființarea să se întoarcă către sine, devenind așadar reflexivă. În ultimul rând, survenirea viitorului, împreună cu reflexivitatea, îl constituie pe Celălalt ca eu în propria-mi moarte. Această deschidere către Celălalt conferă ființării conștiente reciprocitate, ceea ce implică atât diferență, cât și identitate (datorată prezenturii substratului) între mine și Celălalt.

Nu poate să nu fie sesizată o oarecare preeminență a prezentului, înțeles ca prezentuire. De altfel, această preeminență aduce unul dintre cele mai interesante lucruri din reducție: ideea că timpul ar fi el însuși o ființare. Aceasta este dezvoltată pornind de la un celebru pasaj din *Confesiunile* lui Augustin, în care se vorbește despre prezentul celor trecute, celor viitoare și celor prezente. Or, constituind ființarea conștientă, timpul „trece” în ea, aceasta fiind substrat (pe calea prezenturii) și astfel „susținându-l”. Însă ființarea conștientă înțelege timpul în maniera în care vorbea Augustin, ceea ce înseamnă că timpul însuși se prezentuiește pe sine. Aceasta prezentuire a timpului (în sens de genitiv subiectiv-obiectiv) face ca el să se înființeze, să capete statut de ființare. Timpul însă se re-timporizează în trecerea de la judecată la dictatura judicativului, constituind sensul de acesta (*tóde ti*) al subiectului și cel de însușire al predicatului, ceea ce înseamnă părtinirea celor două, dar și ordonarea lor (substanța primează în fața însușirii), cât și, în ultimul rând, autorizarea unei instanțe anume (ființarea conștientă) de a dicta ce anume a fost deja făcut și ce mai poate fi făcut.

Acestea sunt doar câteva lucruri pe care am considerat a le semnala din reducția judicativă operată în *Judecată și timp*. Ele sunt însă desprinse dintr-un demers *sistematic*, în afara căruia devin, cu o vorbă heideggeriană, doar simple prezențe. Trebuie precizat, încă o dată, că reducția judicativă are doar un rol premergător deschiderii domeniului non-judicativ. Arătarea condițiilor de posibilitate a judicativului înseamnă trasarea granițelor acestora, dar și de-constituirea acestuia, abia pe o astfel de cale, una care ia seama la prejudecățile constituante, putând fi deschisă într-un mod controlat metodologic un drum către altfel de obiectualități decât cele judicative.